

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 339.9:330.1

DOI: 10.32342/2074-5354-2020-1-52-1

Р.М. КЛЮЧНИК,

кандидат політичних наук, доцент

Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ: ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР

Проведено аналіз основних глобальних проблем сучасності, які чинять вплив на світову економіку. Проаналізовано проблеми перенаселення, бідності, міграції, забруднення довкілля, нерационального використання природних ресурсів та епідемій. Продемонстровано, що стихійна урбанізація є небезпечною для економічної стабільності, а також створює передумови для значних збитків у випадку катастроф.

Розглянуто проблеми багатовимірної бідності у різних країнах світу. Приділено увагу співвідношенню зростання ВВП та чисельності населення. Доведено, що міграція може мати позитивні та негативні наслідки. Розглянуто вплив міграції на ринок праці та політичні процеси. Наведено приклади антисистемних партій як виразника економічних інтересів частини корінного населення країн Європи.

Наведено статистичні дані стосовно економічного розвитку Ефіопії, Індонезії, Гаїті, Гондурасу, Болівії, Китаю, Сомалі тощо. Проаналізовано погляди американських, британських, польських, російських та українських вчених на досліджувану проблематику.

Підкреслено деструктивне значення екологічних лих та пандемій для розвитку економічної системи. Особливу увагу приділено епізоотіям. Наводяться приклади лісових пожеж в Росії та Бразилії у 2019 р. Продемонстровано вплив SARS, лихоманки Ебола та COVID-19 на економічне зростання. Спрогнозовано, які саме сфери можуть найбільше постраждати через пандемію COVID-19.

Ключові слова: *світова економіка, глобальні проблеми, бідність, урбанізація, міграція, екологічна безпека, COVID-19.*

Проведён анализ основных глобальных проблем современности, оказывающих влияние на мировую экономику. Проанализированы проблемы перенаселения, бедности, миграции, загрязнения окружающей среды, нерационального использования природных ресурсов и эпидемий. Продемонстрировано, что стихийная урбанизация представляет опасность для экономической стабильности и создаёт предпосылки для значительного ущерба в случае катастроф.

Рассмотрены проблемы многомерной бедности в разных странах мира. Уделено внимание соотношению роста ВВП и численности населения. Доказано, что миграция может иметь положительные и отрицательные последствия. Рассмотрено влияние миграции на рынок труда и политические процессы. Представлены примеры антисистемных партий, выражающих интересы части коренного населения стран Европы.

Приведены статистические данные относительно экономического развития Эфиопии, Индонезии, Гаити, Гондураса, Боливии, Китая, Сомали и других стран. Проанализированы взгляды американских, британских, польских, российских и украинских учёных на рассматриваемую проблематику.

Подчёркнуто деструктивное значение экологических катастроф и пандемий для развития экономической системы. Отдельное внимание уделено эпизоотиям. Приводятся примеры лесных пожаров в России и Бразилии в 2019 г. Продемонстрировано влияние SARS, лихорадки Эбола и COVID-19 на экономический рост. Спрогнозировано, какие сферы могут наиболее пострадать из-за пандемии COVID-19.

Ключевые слова: мировая экономика, глобальные проблемы, бедность, урбанизация, миграция, экологическая безопасность, COVID-19.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Глобалізація є комплексним феноменом, який охоплює політичну, економічну, соціальну, інформаційну, культурну та інші сфери життя суспільства. Узагальнюючи весь комплекс підходів до її розуміння, можемо інтерпретувати глобалізацію як зміцнення зв'язків та одночасне стирання кордонів між державами, регіонами, компаніями та фізичними особами; перетворення світу на систему, що функціонує за єдиними закономірностями. В сучасних умовах глобалізації, посилення впливу зовнішньоекономічних факторів та нестабільності внутрішньої макроекономічної ситуації у конкретній країні зростає кількість загроз, що негативно впливають на безпеку всього людства. Окрім глобалізації виробництва, культури, дозвілля, глобалізуються і проблеми. Тому актуальним завданням є дослідження економічних аспектів глобальних проблем сучасності, які швидко змінюються, а дані про них швидко втрачають актуальність. У пропонуваній статті ми спробуємо інтерпретувати нові дані, але з урахуванням динаміки розвитку досліджуваних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення досліджуваної проблеми та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю. Дослідженню глобальних проблем сучасності в їх економічному вимірі присвячено багато праць як вітчизняних, так і закордонних фахівців. Дослідження А. Правітсарі (Японія) присвячене проблемі перенаселення індонезійських міст та бідності в цій країні. А. Кошанов (Казахстан) розглядає проблеми урбаністики та тери-

торіального розвитку в економічному вимірі. У працях Н. Янусек-Крисінської та М. Маєвського (Польща) знаходимо інтерпретації проблеми інтеграції мігрантів у соціокультурне та економічне середовище країн Європи. М. де Болле (США) розглядає екологічні проблеми та політико-економічні дискусії навколо їх вирішення (на прикладі Бразилії). О. Смоленцева (Росія) розглядає бідність та нерівність у доходах у глобальному вимірі. Ці та інші проблеми стали предметом і вітчизняних досліджень. Проблеми кореляції чисельності населення та економічного зростання присвятили своє дослідження А. Задоя та А. Палладін. О. Харун та М. Кошівська розглядають проблеми економічної глобалізації. Для надання нашому дослідженню більшої релевантності ми використали нові дані з відкритих джерел ООН, Банку Англії, Світового банку, Міжнародного валютного фонду тощо.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – розкрити економічний вимір основних глобальних проблем сучасності, у тому числі екологічних.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах посилення нестійкості економічного зростання, розбіжності траєкторій зростання різних країн посилюється роль неекономічних факторів економічних процесів, які включають вплив екстремальних природно-кліматичних умов, соціальної напруженості, кількісного та якісного складу населення. Станом на 2020 р. людство зіштовхнулося з низкою проблем, які загрожують глобальній стабільності та сталому розвитку. Враховуючи погляди зарубіжних та вітчизняних вчених на цю проблематику, можна узагальнити пере-

лік релевантних для нашого дослідження проблем таким чином:

- демографічні проблеми (перенаселення, депопуляція, міграції, стихійна урбанізація);

- соціально-економічні проблеми (голод, бідність (злиденність), майнова та правова нерівність, неписьменність);

- екологічні проблеми (забруднення водойм, повітря, ерозія ґрунтів, знеліснення, опустелювання);

- епідемії та епізоотії.

Проблеми насильства (війни, тероризм, наявність ядерної, хімічної та інших видів зброї масового ураження, геноцид та переслідування), безперечно, мають вагомий економічний складовий (як детермінанти, так і наслідки), втім вважаємо за доцільне присвятити їм окреме дослідження.

Говорячи про демографічні проблеми, слід звернути увагу на динаміку зростання чисельності населення Землі. Згідно зі «Світовою книгою фактів» ЦРУ, у 1820 р. чисельність населення сягнула одного мільярда. Два мільярди налічувалося у 1930 р. (часи Великої депресії), три мільярди – у 1960 р. (напередодні Берлінської та Карибської криз). Людство перетнуло позначку в чотири мільярди у 1974 р., п'ять мільярдів – у 1987 р., шість мільярдів – у 1999 р. та сім мільярдів – у 2012 р. Як бачимо, чисельність населення Землі зростає повільніше, ніж це було у ХХ ст.: якщо шостий мільярд «з'явився» за 12 років, то сьомий – лише за 23 [1].

При цьому зростання населення відбувається нерівномірно в різних регіонах світу. Так, у країнах Західної Європи воно дуже повільне, а в Східній Європі спостерігається навіть зменшення чисельності населення. У той же час Африка південніше Сахари є регіоном з найшвидшими темпами зростання чисельності населення. Так, у 2019 р. населення Нігерії сягнуло 200 млн жителів (річний приріст – 2,6% на рік), Ефіопії – 112 млн (2,6%), Єгипту – 100 млн (2,0%), Демократичної Республіки Конго – 86 млн (3,2% приросту за рік). У той же час населення Німеччини становить 83 млн жителів (приріст 0,5%

на рік), Великої Британії – 67 млн (0,6%), Фінляндії – 5 млн (0,2% на рік). Деякі країни демонструють депопуляцію: Угорщина – 9 млн (–0,2% на рік), Україна – 44 млн (–0,5%), Латвія – 2 млн (–1,1% на рік) [2, с. 13–22]. Втім слід звернути увагу на результати досліджень А. Заді та А. Палладіна, які довели, що низький коефіцієнт випередження зростанням ВВП на душу населення зростання чисельності населення не забезпечує економічного зростання. Якщо ВВП на душу населення зростає не набагато швидше, ніж чисельність населення, то країна не має «запасу міцності» для прискорення економічного розвитку. Автори наводять приклад Сомалі, де ВВП на душу населення знизився з 279 дол. у 2000 р. до 239 дол. у 2010 р. [3, с. 54]. Але дані Світового банку за 2019 р. свідчать про значення 339 дол. у Сомалі [4].

Зі стрімким зростанням чисельності населення пов'язана ще одна проблема – стихійна урбанізація. За словами казахстанського економіста А. Кошанова, стрімке зростання процесів урбанізації несе низку серйозних викликів та загроз соціальній організації території, управлінню міграційними потоками «село – місто», працевлаштуванню населення, інфраструктурному забезпеченню агломерацій [5, с. 57]. Прикладом досить неорганізованої урбанізації є Джакарта, столиця Індонезії (10 млн жителів): вона є складовою другої за чисельністю населення агломерації світу, яка має назву Jabodetabek. Станом на 2011 р. з майже 28 млн жителів цієї агломерації 5,82% належали до бідних, 10,33 – до майже бідних, а 16,15% – до вразливих (vulnerable) [6, с. 58]. За даними ООН, з 33 світових мегаміст з населенням понад 10 млн, 27 знаходяться у «менш розвинутих регіонах світу або на глобальному Півдні» [7, с. 5]. Крім того, надвеликі міста, де б вони не розташовувалися, більш вразливі до надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру. Так, найбільша агломерація світу – Токійська – знаходиться у сейсмонезбезпечному місці (землетрус 1923 р. призвів до повного руйнування усієї забудови). Стихійна

урбанізація у країнах, що розвиваються, передбачає, як правило, забудову низької якості, яка є небезпечною для життя. Це доводить, зокрема, приклад столиці Гаїті: місто Порт-о-Пренс було знищене землетрусом 2010 р.

Перенаселення країн, що розвиваються, особливо найбільших міст, призводить до зростання міграційних потоків. Бідність, безробіття та злочинність штовхають людей до вимушеної міграції. До цього додалися й політичні події: Арабська весна та громадянські конфлікти в Лівії та Сирії. Усе це спричинило найбільшу в повоєнній історії Європи хвилю міграції, умовною датою початку якої можна вважати 2015 р. У праці польських дослідників Н. Янусек-Крисінської та М. Маєвського знаходимо чотириступеневу схему «входження» мігрантів до приймаючого суспільства: сепарація – адаптація – інтеграція – асиміляція [8, с. 97–98]. Останніми роками швидкість та масовість міграційних процесів не дозволяє мігрантам пройти всі ці стадії: вони не інтегровані ані економічно, ані соціокультурно. Безперечно, мігранти потребують засобів до існування, тому значна частина з них працевлаштовується або декларує бажання це зробити. Згідно з даними, які наводить Банк Англії, зростання міграції на 10% спричиняє падіння середньої заробітної плати на 0,31%. Втім, коли йдеться про некваліфіковану працю, то падіння заробітної плати становить уже 2% [9, с. 23]. При цьому зазначається, що біженці часто зберігають тісні зв'язки з батьківщиною. Таким чином, вони можуть стимулювати прямі іноземні інвестиції шляхом надання інформації про можливості ведення бізнесу в країні свого перебування. На додачу, біженці можуть допомогти подолати проблеми недосконалого виконання умов контрактів, оскільки не всі ділові взаємовідносини регулюються контрактами, і в цьому випадку тісні контакти всередині мігрантських спільнот забезпечують неформальний спосіб моніторингу бізнес-відносин та зниження ризику [10, с. 8]

Водночас міграційні процеси мають і конфліктогенний потенціал. На фоні конкуренції за робочі місця при неможливості (чи небажання) мігрантів сприймати культуру та традиції приймаючої країни може розвинути аксіологічна (ціннісна) криза. Враховуючи щорічне збільшення потоків мігрантів (переважно нелегальних) до країн Заходу, можна спрогнозувати подальші сплески насильства: окремі радикально налаштовані елементи вже не бажають миритися з існуючим станом речей і використовують у боротьбі за культурну і ціннісну цілісність західної цивілізації всі наявні засоби, включаючи силу [11, с. 37]. Це також призводить до того, що провідну роль у політичній системі починають відігравати партії, які виступають проти толерантності як політичної цінності: «Національне об'єднання» (Франція), «Голос» (Іспанія), «Альтернатива для Німеччини» (ФРН), «Ліга Півночі» (Італія). Вони успішно беруть участь у виборах різних рівнів та впливають на економічну політику.

Міграційний потік біженців до Європи з країн Північної Африки та скасування Німеччиною Дублінського регламенту, що вимагав від біженців звертатися за допомогою до країн, в яких вони перетнули кордон ЄС, призвів до порушення питання про перерозподіл біженців між країнами. Значна кількість людей без освіти, бажання працювати, але з наміром отримувати фінансове та житлове забезпечення створила загострення соціального становища та загрозу терористичних атак [12, с. 33]. Теракти в Парижі, Брюсселі, Ніцці, Берліні, Манчестері підтверджують цю думку.

Глобальна проблема бідності, з якою пов'язані неписьменність, хвороби та злочинність, також є актуальною для найбільших за населенням країн світу. У 105 країнах 1,3 млрд людей живуть в умовах гострої багатовимірної бідності (multidimensional poverty). Ці люди позбавлені щонайменше третини необхідних благ у сферах здоров'я, освіти та життєвих стандартів. Так, у них немає

нормального житла чи санітарних умов, харчування чи початкової освіти. 1,1 млрд бідних (переважна їх більшість) проживають у країнах Африки на південь від Сахари та в Південній Азії [13, с. 11]. Але ця проблема стосується й країн Латинської Америки: 16% жителів Гондурасу та 7% жителів Болівії жили в 2016 р. менш ніж на 1,9 долара США на день [14, с. 96]. Серед країн, дані про які є недостатньо повними, але є всі підстави вважати їх надзвичайно бідними, можна назвати КНДР з централізовано керованою економікою і жорсткими обмеженнями економічної активності, Сирію, в якій не завершилася громадянська війна, та Гаїті – країну, постраждалу від руйнівного землетрусу в 2010 р.

З економічним зростанням тісно пов'язаний і комплекс екологічних проблем. Стала очевидною обмеженість природних ресурсів, не тільки нафти, вугілля й металів, але й таких, здавалося, невичерпних, як прісна вода і чисте повітря. Під активним впливом людини екологічна система Землі поступово втрачає здатність до саморегуляції і відтворення: не встигають відновлюватися природні ресурси, які досі вважаються відновлюваними. На очевидну загрозу перетворюється можлива зміна клімату під впливом «парникового ефекту», тобто зростання концентрації в атмосфері викидів спалювання палива як промисловими підприємствами, так і великими мегаполісами як споживачами енергії [15, с. 28]. Складність вирішення екологічної проблеми полягає в тому, що загальна потреба в чистому довкіллі часто вступає в протиріччя з інтересами виробництва та бізнесу, з необхідністю економічного зростання. Так, США підписали Кіотський протокол, але не ратифікували його. А Канада в 2012 р. офіційно з нього вийшла.

90% населення Землі живе в містах, де якість повітря не відповідає стандартам ВООЗ. Очікується, що до 2050 р. 4,8 млрд людей житимуть у країнах з гіршою якістю повітря, аніж у 2010 р. [16, с. 12]. Природні катастрофи, які трапляють-

ся через дії або бездіяльність людини, деструктивно впливають на економіку. Так, лісові пожежі в Росії у 2019 р. завдали економіці країни збитків на 15 млрд рублів [17]. Через умисні підпали з боку фермерів часто трапляються пожежі в Амазонії (Бразилія). Коли влітку 2019 р. пожежі в Бразилії набули загрозливих масштабів, країни G-7 запропонували 20 млрд дол. допомоги, але президент Ж. Болсонару відмовився. Експерти зазначають, що бразильці порушують власний Лісовий кодекс, який зобов'язує землевласників зберігати 80% своєї землі у природному стані і лише 20% використовувати для сільського господарства та інших видів економічної діяльності [18]. Втім прагнення до надприбутків дуже шкодить екологічній ситуації. Це можна спостерігати й на прикладі збільшення площі Сахари, і на прикладі зникнення Аральського моря.

Нарешті, глобальною проблемою є хвороби, які часто набувають форм епідемій та навіть пандемій. У XXI ст. світова економіка зіштовхнулася з низкою таких загроз. Так, епідемія атипової пневмонії SARS у 2002–2003 рр. спричинила значний макроекономічний ефект, який оцінювали від 30 до 100 млрд дол. США. ВВП Китаю зменшився на 1%, а обсяг вантажоперевезень між Дунгуанем та Гонконгом зменшився на третину [19]. Надзвичайно тяжкими для деяких країн Африки були наслідки епідемії лихоманки Ебола у 2014 р. Гвінея, Ліберія та Сьєрра-Леоне втратили 2,2 млрд дол. США. Хвороба призвела до зниження обсягу інвестицій та відчутних втрат для приватного сектора, зниження виробництва сільськогосподарської продукції, що призвело до загрози продовольчій безпеці та падіння транскордонної торгівлі через обмеження пересування [20].

У 2020 р. на світову економіку вплинула пандемія COVID-19, що розпочалася в Китаї та охопила практично всі населені території світу. Станом на початок квітня 2020 р., найбільше постраждали США, Італія та Іспанія. Оскільки ситуація роз-

вивається занадто швидко й непередбачувано, роботи висновки про економічні наслідки зарано, хоча очевидно, що вони перевищать збитки від SARS та інших захворювань останніх десятиліть. Багато підприємств зупинилися, відтак вже 23 березня 2020 р. виконавча директорка МВФ К. Георгієва заявила, що світова економіка перебуває в рецесії, але повернення до зростання очікується в 2021 р. [21].

Важливим наслідком пандемії COVID-19 стало переосмислення ідеї глобалізації та глобальної економіки. Майже всі країни Європи закрили свої кордони, звели тим самим практично до нуля переміщення громадян та істотно обмежили переміщення товарів та послуг. Рівень контролю на кордонах був набагато жорсткішим, ніж у часи міграційної кризи 2015 р. Відповідно, єдиний європейський простір на деякий час розпався на майже ізольовані частини у вигляді окремих держав. Майже кожна країна серйозно обмежила права і свободи своїх громадян (передусім право на пересування). Наразі зарано підбивати підсумки, але вже зрозуміло, що самоізоляція мільярдів людей по всьому світу призвела до збитків у туризмі, кіноіндустрії, сфері розваг, ресторанній справі, але стимулювала розвиток онлайн-послуг, зокрема дистанційної освіти, послуг доставки товарів, а також ігрової індустрії.

Окрім епідемій, важливо звернути увагу на спалахи хвороб у тварин (епізотії). Хвороба Крейтцфельда – Якоба, ящур, африканська чума свиней та інші хвороби скорочують поголів'я худоби, негативно впливаючи на сільське господарство. Так, у країнах, де трапляються епізоотії, зростають ціни на м'ясо, а також скорочується кількість робочих місць в агропромисловому комплексі. Ці проблеми в перспективі можуть загрожувати дефіцитом м'ясних продуктів у багатьох країнах, адже зростаючому населенню Землі необхідно все більше їжі. Ці проблеми також можна розглянути в подальшому.

В умовах уповільнення чи навіть негативних темпів зростання міжна-

родної торгівлі та мобільності капіталу як наслідку кризових процесів деякі експерти говорять про нову еру деглобалізації. Відзначається, що в рамках цього процесу країни прагнуть до локалізації свого розвитку, що закономірно призводить до меншого взаємозв'язку і взаємозалежності економік світу [22, с. 27].

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок. Сучасний глобальний світ передбачає дедалі тіснішу інтеграцію й уніфікацію всіх сфер життя, у тому числі й економічної. Одночасно глобалізуються і проблеми: демографічні, соціальні, політичні, екологічні тощо. Так, нерівномірне зростання населення Землі призводить до перенаселення окремих країн та міст і міграційних потоків до інших, більш розвинутих країн. Ми переконалися, що міграція впливає на ринок праці, а також на політичні орієнтації громадян.

Інша важлива проблема – екологічна. Надмірна експлуатація природних ресурсів та безвідповідальність великого бізнесу та керівників країн призводить до погіршення екологічної ситуації. Останнє, у свою чергу, часто набуває форми екологічних лих на кшталт лісових пожеж, які призводять до економічних збитків. Відповідно, дбайливе ставлення до природи допомагає не лише зберігати здоров'я громадян, а й заощаджувати кошти.

Актуальною проблемою для сучасної цивілізації є загроза пандемій. Досвід боротьби з хворобами на кшталт SARS, лихоманки Ебола та COVID-19 доводить, що тісні економічні зв'язки між країнами роблять їх досить вразливими до такого роду ситуацій. Події 2020 р. продемонстрували значні збитки від зупинки виробництва та закриття кордонів. Подальші наукові дослідження варто присвятити глобальним проблемам політики та економіки, наприклад, проблемам насильства, обмеження прав людини та посилення контролю за економічною діяльністю населення за умов надзвичайних ситуацій.

Список використаної літератури

1. The World Factbook [Електронний ресурс] / CIA. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html> (дата звернення 15 березня 2020 р.).
2. World Population Prospects 2019. Data Booklet [Електронний ресурс] / United Nations. – Режим доступу: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_DataBooklet.pdf (дата звернення 12 березня 2020 р.).
3. Задоя А.А. Численность населения как фактор экономической динамики / А.А. Задоя, А.Н. Палладин // *Європейський вектор економічного розвитку*. – 2011. – № 1 (10). – С. 50–58.
4. Somalia [Електронний ресурс] / The World Bank. – Режим доступу: <http://pubdocs.worldbank.org/en/752311492188170790/mpo-som.pdf> (дата звернення 11 березня 2020 р.).
5. Кошанов А. Урбанизация и социальные проблемы территориального развития / А. Кошанов // *Общество и экономика*. – 2019. – № 2. – С. 64–82.
6. Pravitsari A.E. Study on impact of urbanization and rapid urban expansion in Java and Jabodetabek megacity, Indonesia [Електронний ресурс] / A.E. Pravitsari. – Tokyo, 2015. – Режим доступу: <https://repository.kulib.kyoto-u.ac.jp/dspace/bitstream/2433/202752/2/dtik00140.pdf> (дата звернення 25 березня 2020 р.).
7. The World Cities in 2018. Data Booklet [Електронний ресурс] / The United Nations. – Режим доступу: https://www.un.org/en/events/citiesday/assets/pdf/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf (дата звернення 25 березня 2020 р.).
8. Janusek-Krysińska N. Integracja muzułmanów i kryzys migracyjny jako wyzwania dla niemieckiej i europejskiej dyplomacji / N. Janusek-Krysińska, M. Majewski // *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*. – Т. 4, № 1. – С. 93–121.
9. Nickell S. The impact of immigration on occupational wages: evidence from Britain / S. Nickell, J. Saleheen // *Staff Working Paper*. – No. 574. – December 2015 [Електронний ресурс] / Bank of England. – Режим доступу: <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/working-paper/2015/the-impact-of-immigration-on-occupational-wages-evidence-from-britain.pdf?la=en&hash=16F94BC8B55F06967E1F36249E90ECE9B597BA9C> (дата звернення 3 квітня 2020 р.).
10. Quak E.-J. The effects economic integration of migrants have on the economy of host countries [Електронний ресурс] / E.-J. Quak // *K4D Helpdesk Report*. Brighton, UK: Institute of Development Studies. – Режим доступу: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d41b51e40f0b60a85e75468/571_Economic_Impacts_International_Migration_Host_Countries.pdf (дата звернення 4 квітня 2020 р.).
11. Ключник Р.М. Аксіологічна криза у комплексі факторів розвитку політичної системи / Р. М. Ключник // *Грані*. – 2016. – № 1. – С. 35–40.
12. Задоя А. О. Сучасні тенденції дезінтеграційних процесів у ЄС / А. О. Задоя, А. П. Боцула // *Нобелівський вісник*. – 2017. – № 1. – С. 30–37.
13. Global Multidimensional Poverty Index 2018: The Most Detailed Picture To Date of the World's Poorest People [Електронний ресурс] / Oxford Poverty and Human Development Initiative (2018), University of Oxford, UK. – Режим доступу: https://ophi.org.uk/wp-content/uploads/G-MPI_2018_2ed_web.pdf (дата звернення 5 квітня 2020 р.).
14. Смоленцева Е.В. Бедность как мировая проблема: оценка современного состояния / Е.В. Смоленцева // *Московский экономический журнал*. – 2019. – № 6. – С. 87–102.
15. Харун О.А. Економічна глобалізація як інструмент вирішення глобальних проблем людства / О.А. Харун, М.В. Кошівська // *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. – 2017. – Вип. 6 (11). – С. 25–29.

16. Andrée B.P.J. Revisiting the relation between economic growth and the environment; a global assessment of deforestation, pollution and carbon emission / B.P.J. Andrée, A. Chamorro, Ph. Spencer, E. Koomen, H. Dogo // *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. – 2019. – Vol. 114. – P. 1–16.

17. Ущерб от лесных пожаров в России в 2019 году составил 14,4 млрд рублей [Электронный ресурс] / РИА «Новости». – 2019. – Режим доступа: <https://ria.ru/20191217/1562490197.html> (дата звернення 13 березня 2020 р.).

18. De Bolle M. The Amazon Is a Carbon Bomb: How Can Brazil and the World Work Together to Avoid Setting It Off? [Электронный ресурс] / M. de Bolle // Peterson Institute for International Economics. Policy Brief 19–15. – Режим доступа: <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/pb19-15.pdf> (дата звернення 13 березня 2020 р.).

19. Qiu W. The Impacts on Health, Society, and Economy of SARS and H7N9 Outbreaks in China: A Case Comparison Study [Электронный ресурс] / W. Qiu, Ch. Cordia, Ayan M., W. Jing // *Journal of Environmental and Public Health*. – 2018. – Режим доступа: <https://doi.org/10.1155/2018/2710185> (дата звернення 4 квітня 2020 р.).

20. Cost of the Ebola Epidemic [Электронный ресурс] / Centers for Disease Control and Prevention. – 2016 – Available at: <https://www.cdc.gov/vhf/ebola/pdf/cost-ebola-multipage-infographic.pdf> (дата звернення 6 квітня 2020 р.).

21. Press release No. 20/98 (2020) [Электронный ресурс] / International Monetary Fund. – 2020. – Режим доступа: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/03/23/pr2098-imf-managing-director-statement-following-a-g20-ministerial-call-on-the-coronavirus-emergency> (дата звернення 5 квітня 2020 р.).

22. Трифонов Д.С. Глобализация: сущность и современные тенденции развития / Д.С. Трифонов // *Вестник Московского университета. Серия 6. «Экономика»*. – 2016. – № 5. – С. 26–38.